

politologický článek Zdeňka Zbořila. „Novost“ tohoto antisemitismu spočívá po mém soudu jen ve způsobech jeho šíření (hudební skupiny, internet) a v inovaci stereotypu prohnáného Žida, který získal agresivní podobu v popírání holocaustu (autor se věnoval především brožůře Rudolfa Seidla). Druhá zmíněná brožura Johannese Rothkranze přináší industriální stereotyp Žida-šedé eminence světových dějin, v aktualizaci Žida usilujícího o světovládu prostřednictvím Evropské unie. Nejzávažnější informaci představuje zřejmě přiblížení cílů pronacistické organizace Rytíři slunečního kruhu. Neméně závažný referát Václava Nekvapila, Zbořilova žáka, se pokusil o pochopení příčin současné okrajovosti antisemitismu (demokratická tradice první republiky, cizost poválečného sovětského antisemitismu, nízké procento Židů mezi českou populací, nenáboženská česká společnost). Dále analyzoval základní antisemitské teze extrémistické pravice a upozornil i na levicový antisemitismus, přičemž levici i pravici spojuje antisionismus. V závěru se Nekvapil zaměřil na nejvýznamnější antisemitské instituce a projevy po roce 1989 (týdeník *Republika*, týdeník *Politika* /později *Dnešek*/, neonacistická *Vlastenecká fronta*, prodej antisemitských děl, zhanobení židovských hřbitovů).

V dalším svazku sborníku *Židé a Morava* dostal tedy čtenář dílo přinášející nové poznatky o židovské populaci a kultuře na Moravě, ale i náměty k obecnějšímu zamyšlení nad příčinami společenské intolerance k jinakosti.

Blanka Soukupová

Milena Lenderová, Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2002, 219 s.

Práce Mileny Lenderové se zabývá mnohostranným fenoménem prostituce (tj. podle moderní definice „propůjčováním vlastního těla k sexuálním úkonům s jinou osobou za úplatu, a to jak v přímém kontaktu, tak prostřednictvím různých nástrojů“) tedy jevem provázejícím společnost od nejstarších dob, a to bez ohledu na opakované zákazy a represe kráčející ruku v ruce s pravidelným neúspěchem těchto regulačních snah. Prostituci jako závažný a složitý společenský problém (sledovaný zejména v 19. století a v prvních desetiletích 20. století) a postavení prostitutek jako marginální sociální skupiny ve společnosti analyzovala Milena Lenderová v několika rozdílných rovinách. Ve stěžejních středních partiích práce sledovala jednak „prostituci v ulicích“ (kapitola druhá), „prostituci v nevěstincích“ (kapitola třetí) a „prostituci šenkovní“ (kapitola čtvrtá), jednak se zaměřila na strukturu provozování této „živnosti“, a to na triádu nevěstka – klient – kuplíři (kapitoly pátá až sedmá). V obsáhlé první kapitole „(Ne)sputaná prostituce“ se soustředila na snahy společnosti nějakým způsobem prostituci, respektive její provozování, regulovat, a na různé formy a typy příslušných regulačních opatření. A v závěrečné osmé kapitole „Prostituce a pohlavní choroby“ se věnovala problému neoddělitelnému od sledované tematiky, a to otázce venerických nemocí.

V části „Prameny k dějinám prostituce v českých zemích“, kterou autorka pro čtenáře příznivým způsobem předradila před první kapitolu, rozebrala detailně

prameny k dějinám prostituce s důrazem na českou problematiku a české prostředí. V úvodní stati pak Milena Lenderová zdůraznila, že prostituci pojímá jako důležitý společenský jev a povolání prostitutky vnímá jako svěbytnou profesní kategorii. Dále uvedla, že „chceme-li se objektivně zabývat otázkou prostituce v minulosti, přesněji v devatenáctém a prvních desetiletích dvacátého století, s akcentem na období, kdy byla podrobena reglementaci (tj. mezi rokem 1852, kdy nový trestní zákon převedl řešení této ožehavé otázky do kompetence obcí, a rokem 1922, kdy československý parlament přijal zákon č. 241, první aboliční zákon ve střední Evropě), je třeba se omezit především na její sociální aspekty. Bez hledání senzací, pikantérií, bez emocí a moralizování“. A podle tohoto kréda důsledně v celé práci postupovala.

V rámci rozboru otázek „usměrňování“ prostituce charakterizovala autorka tři typy legislativních postojů: prohibiči, reglementaci a abolicionismus. Prohibice představuje úplný zákaz prostituce a trestní postih osob, které ji provozují, organizují nebo z ní mají prospěch. Reglementace toleruje prostituci jako nutné zlo, ale snaží se o její kontrolu a o vytvoření pravidel, za nichž se může obchod se sexem odehrávat. Reglementační opatření vedou v praxi ke vzniku specifických institucí, vyhrazují prostituci prostor a (což je, jak zdůrazňuje autorka, nejdůležitější) staví prostituci a prostitutky pod policejní a zdravotní kontrolu. Reakcí na reglementaci se stal abolicionismus tj. hnutí zaměřené proti organizačním formám prostituce a založené na falešné premise, že prostituce je pouze výrazem mravní a hmotné bídy, jejímž odstraněním zmizí i obchod se sexem. Hlavní zbraní v boji proti úplatné lásce je v tomto pojetí osvěta a vzdělání, a to zejména vzdělání žen.

V rámci analýzy třech variant prodejné lásky jako neodmyslitelné součásti subkultury městské společnosti (tyto tři co do místa nabídky odlišné formy nabízelo už středověké město jako prostitutici „populnou“, „bordelní“ a „šenkovní“) se autorka nejprve zaměřila na prostituci v ulicích. Počet vykonavatelek této formy se proměňoval podle ročních období i podle významných právě probíhajících společenských akcí či událostí (od říšských sněmů, rytířských turnajů až po jarmarky a nejrůznější veselice a poutě). Oblibě ze strany prostitutek i zákazníků se těšila hlavně velká města – u nás vedle hlavních měst zemí také průmyslová střediska a v sezóně města lázeňská. Prostitutkám, hledajícím zákazníky v ulicích, v parcích a temných zákoutích města, se v odborném žargonu tvůrců reglementace i strážců pořádku říkalo „volné“. Kromě „registrovaných holek“ hledaly své zákazníky na ulicích také nevěstky neregistrované – označované jako „volné“. Mezi oběma kategoriemi nepanovaly příliš přátelské vztahy. Pouliční prostitutky (registrované i neregistrované) měly tvrdší život než ty, které žily v nevěstinci. Musely zákazníka vyhledat a někam odvést (tiché zákoutí, vlastní či pronajatý byt, respektive místnost, hodinový hotel) a musely se samy postarat, aby jim bylo zapláceno. To vše skrývalo řadu problémů a úskalí. Jednodušší situace pro prostitutky byla v nevěstincích, tedy v domech, jejichž určení bylo jednoznačné – jednalo se o obchod se sexem a jejich provozovatelé či provozovatelky organizovali a poskytovali prostřednictvím zaměstnankyň sexuální služby klientům. V této souvislosti se Milena Lenderová zabývala historií nevěstinců, jejich početností a topografií a zároveň otázkou nábory prostitutek, kategoriemi nevěstinců, každodenností

veřejného domu, včetně různých stížností a reglementačních snah. Prostituci „šenkovní“ pak charakterizovala jako formu od počátku nelegální, která však prokázala neuvěřitelnou životaschopnost a v moderní podobě přetrvala až do současnosti.

V rámci charakteristiky prvního článku triády (nevěstka – klient – kuplíři) autorka zdůraznila, že prostitute jako jev nebyla nikdy „výhradní záležitostí chudých a sociálně handicapovaných vrstev“, i když z nemajetných skupin obyvatelstva pocházely prostitutky nejčastěji. Nejvíce zastoupeny mezi „lehkými ženami“ byly původem dělnice a služebné. Výraznou poptávku po službách prostitutek v 19. století uvádí do souvislosti s pozdními sňatky v rámci prosazení nového demografického režimu. Pro klienta – tedy pro druhý článek triády byl tehdy „styk s prostitutkou jedinou společensky tolerovanou formou sexuality neženatých mužů, obchodních příručích, obchodních cestujících, číšníků, státních úředníků, zkrátka všech svobodných mužů, kterým jejich materiální poměry nedovolovaly si vydržovat milenku, nebo těch, kteří byli dočasně bez své stálé partnerky“. Třetí článek triády tj. kuplíře (ať už se jednalo o majitele nevěstinců, dohazovače či pasáky) uvedla autorka do souvislosti se změnami v zákonech, přičemž zdůraznila, že právě kuplířství bývalo stíháno vesměs nejpřísněji. Ale i zde existoval výrazný rozptyl, a to především z hlediska časového. Podle paragrafu 257 zákoníku z roku 1803 hrozil kuplířům trest „tuhého žaláře“ v délce tří až šesti měsíců, pokud trestní činnost trvala delší čas, měl být zostřen posty a „káráním“. Při recidivě si kuplíř či kuplířka postáli na pranýři. Změny přinesl paragraf 512 trestního zákona z 27. 5. 1852. Ten už nepočítal s pranýřem

a navíc kuplířství bylo trestným činem pouze tehdy, pokud se jeho předmětem stala osoba nezletilá či pokud se ho dopustili rodiče, poručníci, vychovatelé, učitelé vůči svým svěřencům – pak jim hrozil těžký žalář od jednoho do pěti let. V ostatních případech se stalo kuplířství přestupkem. Po vydání živnostenského řádu z 20. 12. roku 1859 začalo být provozování nevěstince dokonce považováno za jednu z koncesovaných živností (a to mezi ostatními počestnými živnostmi jako např. knihkupectví, doprava osob, vetešnictví, stavební firmy atd.). Určitou podkategorii kuplířů představovaly osoby, které se specializovaly na vyhledávání nových prostitutek a dodávání tohoto „zboží“ do veřejných domů. Nejsnadnější kořistí pro ně byly venkovské dívky, které ztratily práci. Specifickým nábořem dívek pro nevěstince v Rusku, na Balkáně, v Haliči, Uhrách, Turecku, ale i např. v Číně bylo tzv. harfenictví – verbování dětí z ekonomicky slabých českých okresů do malých hudebních skupin, které se potulovaly po uvedených oblastech. Hrábalo se v krčmách, kavárnách i nevěstincích a většina odvedených dívek končila jako prostitutky. Někteří kuplíři sahali dokonce i k únosu. Většina kuplířů však postupovala mírněji a do konfliktu se zřadkem se nedostávali. Ke kuplířům se řadil i pasák, který představoval ve světě prostitutek typického a odporného příživníka, který žil z bídy druhého. Neměli ho v lásce ani zastánci zrušení koncesované prostitute, ani její přívrženci. Vydíral prostitutku ještě více než majitel nevěstince, zpravidla u ní bydlel, jedl a za její peníze se i šatil.

Milena Lenderová předložila odborné i laické veřejnosti další úspěšnou práci – tentokrát ucelený pohled na fenomén prostitute se specifickým zřetelem k českému prostředí. Opřela se přitom o velmi

širokou pramennou základnu (jmenovitý přehled je uveden na konci práce), včetně dobového tisku, dobových encyklopedií, krásné literatury i statistických dat (v této souvislosti jedno upřesnění – prvorepubliková sčítání lidu se konala v roce 1921 a v roce 1930, nikoliv tedy v roce 1926). Velmi pozitivně je třeba hodnotit spolupráci posluchaček semináře „Žena v českých a evropských dějinách“ – semináře, který autorka několik let vede v rámci Historického ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V akademickém roce 1998/1999 bylo badatelské téma semináře zaměřeno právě na dějiny pro-

stituce v českých zemích 19. století a jeho frekventantky (jmenovitě autorkou zmíněné v úvodu publikace) se úspěšně podílely na rešeršních pracích v českých a moravských archivech. Kniha „Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky“ si bezesporu rychle najde široký okruh čtenářů.

Součástí publikace Mileny Lenderové je rovněž pečlivý a obsáhlý poznámkový aparát a zkoumanou problematiku velmi dobře dokresluje a s výraznou výpovědní hodnotou dokumentuje zajímavá obrazová a fotografická příloha.

Miloslava Turková